

РОЗДІЛ V. ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

УДК 37.013.42:316.613.434-053.6

Людмила Романовська

Хмельницький національний університет

ORCID ID 0000-0001-7547-4575

DOI 10.24139/2312-5993/2022.06/261-271

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПІДЛІТКАМИ, ЩО МАЮТЬ ПІДВИЩЕНИЙ РІВЕНЬ АГРЕСІЇ

У статті систематизовано соціально-педагогічну інформацію про сутність і зміст агресивної поведінки підлітків. Шляхом вивчення практичних аспектів проблеми агресивності охарактеризовано основні ознаки її розвитку у дітей підліткового віку. На основі семантичного аналізу наукових поглядів українських та іноземних фахівців проаналізовано основні засади організації профілактичної діяльності з підлітками, які володіють підвищеним рівнем агресії в закладах загальної середньої освіти. Основна увага зосереджена на розкритті змісту та характеристики принципів й підходів до організації соціальним педагогом соціально-педагогічної роботи в освітніх закладах з підлітками, які проявляють у поведінці надмірний рівень агресії.

Ключові слова: *агресія, агресивна поведінка, підлітки, соціально-педагогічна діяльність, заклади загальної середньої освіти, принципи, підходи, профілактика агресивної поведінки.*

Постановка проблеми. Зважаючи на той факт, що у підлітковому віці спостерігаються загострення внутрішньоособистісних та міжособистісних конфліктів, діти цієї вікової категорії часто проявляють у своїх діях та вчинках агресивну поведінку. Наголосимо на тому, що агресія, як стійка форма поведінки, може не лише зберігатися у подальшому (дорослому) житті, але й трансформуватися у негативну якість особистості та перетворюватися у різного роду адикції. Агресивна поведінка суттєво знижує продуктивний потенціал підлітків, деформує їхній особистісний розвиток та ускладнює процес соціалізації у соціумі.

Як показує практика, агресивні підлітки завдають значну кількість проблем не лише своєму близькому оточенні, а й самим собі, тому потребують якісної соціально-педагогічної допомоги. Зважаючи на значну кількість соціально-економічних, соціально-психологічних та соціально-педагогічних проблем, ні самі підлітки, ні їх батьки без сторонньої допомоги впоратися із агресією часто не можуть. У цій площині варто робити акцент на допомогу професіонала – соціального педагога. Саме у професійній компетентності соціального педагога перебувають методичні та практичні питання налагодження ефективної соціально-педагогічної діяльності в контексті організації

роботи з агресивними підлітками в закладах загальної середньої освіти, причому першим кроком такої роботи має стати профілактика.

Аналіз наукових досліджень засвідчує, що у численних публікаціях науковців висвітлено різні аспекти агресії та агресивної поведінки. Так, форми прояву підліткової агресії розкриті у працях Т. Гульевич (Гульевич, 2010), О. Дронової (Дронова, 2011), О. Коломієць (Коломієць, 2011), О. Кононенко (Кононенко, 2020). У публікаціях іноземних фахівців (Dancanson, 1999; Olweus, 1993) проаналізовано психолого-педагогічні характеристики, якими володіють особи з підвищеним рівнем агресії. Напрацювання О. Жизномірської (Жизномірська, 2005) та С. Кравчук (Кравчук, 2002) стосуються гендерних питань прояву агресії.

Так, серед значної кількості трактувань сутності наукової дефініції «агресія» для нас найбільш вдалим видається бачення Т. Червонної у такій інтерпретації, як-от: «фізична, або словесна поведінка людини, спрямована на пошкодження або руйнування. Якщо агресія виявляється в найбільш екстремальній і соціально неприпустимій формі, вона переростає у насильство» (Діагностика та корекція агресивності у дітей, 2014, с. 88). На основі узагальнення поглядів фахівців (А. Басс, Л. Берковіц, Р. Берон, І. Зверева, С. Кравчук та ін.) були встановлені найбільш вагомі риси агресивної поведінки, а саме:

- передбачає фізичну активність, що спрямована на самоствердження;
- охоплює зовнішні реакції (ворожість, руйнування, силу) для завдання шкоди іншій людині;
- має місце порушення норм поведінки.

Відзначимо, що нині накопичено значну кількість теоретико-методологічного матеріалу про сутність та психолого-педагогічний зміст агресивності. Однак, питання, які розкривають риси та характеризують ознаки агресивної поведінки у підлітковому середовищі, а також висвітлюють практичні механізми організації профілактики ще недостатньо ґрунтовно висвітлені. Наголосимо, й на тому факті, що методичних розробок для організації ефективної соціально-педагогічної діяльності з профілактики агресивної поведінки підлітків саме у закладах загальної середньої освіти теж не достатньо. Ці аспекти ми поклали в основу нашої публікації.

Мета дослідження: узагальнити інформацію про основні риси та ознаки агресивної поведінки підлітків та представити методологічну

характеристику найвагоміших принципів й підходів організації профілактичної діяльності соціального педагога з підлітками з підвищеним рівнем агресії в стінах закладів загальної середньої освіти.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених у статті завдань та реалізації задекларованої мети були використані теоретичні методи: здійснено пошук психолого-педагогічної та соціально-педагогічної літератури, проведено її аналіз, синтез, узагальнення, порівняння в електронній базі даних Google Scholar, а також на українських і зарубіжних веб-сайтах. Науковий пошук охоплював: теоретико-методологічний аналіз змісту наукових дефініцій «агресивна поведінка підлітків», «соціальна профілактика»; розгляд методологічних аспектів, які є вагомими для організації соціальним педагогом профілактичної діяльності з підлітками у яких підвищений рівень агресії у закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Як засвідчують статистичні дані, «жертвами агресії в стінах школи стають біля 90% дітей» (Віктимологія та агресологія, 2010, с. 98). Іншими словами можемо констатувати, що практично усі учні під час навчання у закладах загальної середньої освіти зазнають агресивних дій у свою адресу, або ж самі активно використовують агресивні дії стосовно інших школярів. Тобто, агресивна поведінка підлітків у стінах школи є доволі масовою, а тому потребує ґрунтовного аналізу.

Так, з психолого-педагогічних позицій підліткова агресивність є яскравою ознакою емоційного неблагополуччя та розглядається науковцями як певний засіб захисту. Поділяємо позицію С. Беляєвої у тому, що підліткова агресія, найчастіше, є наслідком перенесених життєвих невдач і певних труднощів чи несприятливих ситуацій, які дитина не спроможна розв'язати, як-от: «покинув батько, виїхала мама на роботу за кордон, погані оцінки, неможливо займатися улюбленою справою; фізіологічні підліткові дифузії (довгі руки, худорлявість чи округлість, прищі, окуляри, низький зріст тощо), відсутність певних матеріальних благ, які є в приятеля (дорогий мобільний телефон, комп'ютер, можливість здійснювати закордонні подорожі тощо)» (Беляєва, 2013) с. 73).

Коротко проаналізуємо зміст підліткової агресії. Так, у педагогічному словнику вказано, що підліткова агресивність трактується як емоційний стан і риса характеру дитини, що вирізняється «імпульсивною активністю поведінки, афективними переживаннями –

гніву, злості, намаганнями заподіяти іншому травму (фізично чи морально)» (Гончаренко, 1997, с. 15). З психологічної точки зору підліткову агресію доцільно розглядати як «результат специфічного соціального наuczіння» (Психология человека от рождения до смерти, 2002, с. 383). Тобто можемо констатувати той факт, що агресивну поведінку підлітків необхідно розглядати як прояв деструктивної поведінки, яка суперечить загальноприйнятим соціальним нормам.

На основі інтерпретації напрацювань С. Беляєвої та Г. Хомич встановлено, що підліткова агресія володіє як позитивними, так і негативними рисами. Зокрема, до позитивних рис агресивної поведінки відносимо такі як-от: на основі агресії відбувається самозахист, що спрямований на досягнення мети; агресія виступає чинником самоствердження; на основі агресивних дій відбувається адаптація; агресію можна розглядати як засіб розвитку пізнання реакцій навколишнього світу; на основі агресії відбувається вивчення здатності покладатися на себе в різних ситуаціях. Наголосимо на тому, що прояв агресії у ситуаціях самоствердження та самозахисту засвідчує життєздатність підлітка. Так, встановлено, що використання агресії дає можливість підлітку успішно вирішувати особистісні проблеми і дозволяє за допомогою мінімальних затрат часу та ресурсів активно підтримувати високу самооцінку.

Однак, не дивлячись на певні позитивні риси, якими можна частково виправдати агресивні вчинки, вона має вагоме негативне значення. Насамперед, агресивна поведінка уособлюється з ворожою поведінкою, яка завдає болю оточенню. Агресивній поведінці притаманні такі риси, як ненависть, лють, бажання помститися. Агресивні дії та вчинки викликають у підлітка сильні й неприємні переживання та доволі часто спонукають внутрішнє бажання заподіяти шкоду, або «знищити» щось у своєму оточенні.

У ході вивчення означеної проблематики, доцільно охарактеризувати ознаки підліткової агресивності. У цій площині ми опиралися на результати психологічного дослідження С. Завражец (Завражец, 1993). До найвагоміших ознак агресивності віднесено: впертість, прагнення заперечувати, відмовлятися; забіякуватість, дратівливість; напади гніву, вибухи злості, обурення, крик; прагнення образити, принизити; владність, намагання відстояти будь якою ціною власну позицію чи думку; егоцентризм, невміння розуміти інших; самовпевненість, завищена самооцінка, відсутність емпатії і толерантності.

Так, психологи наголошують на тому, що у підлітковому віці, порівняно з дитячим, агресія набуває яскраво вираженого демонстративного характеру. Це пов'язано, насамперед, із психофізичними змінами, а також із тим, що дорослі частково втратили авторитет у підліткової аудиторії, тому діти цієї вікової категорії переорієнтували свою увагу на завоювання авторитету у своїх ровесників. Наголосимо ще на одній особливості – так, з психологічної точки зору, життєва концепція агресивного підлітка характеризується низьким рівнем сформованості ціннісних орієнтацій та суттєвою перевагою матеріальних цінностей (розваги, матеріальні статки) над соціальними й духовними.

З соціально-педагогічної точки зору, як доводять В. Пилипенко та О. Волянська, особливість агресивної поведінки підлітків обумовлена двома рівнями. Так, на мікросоціальному рівні спостерігається тісний зв'язок із фрустрацією актуальних потреб підлітків у довірі, любові, творчості, визнанні, належності до групи. Тоді як на макросоціальному рівні, як аргументовано доводять фахівці, «агресивність пов'язана із відчуттям тривожності й невпевненості, що супроводжують процеси самовизначення через зростання поляризації українського суспільства, нестабільність та відсутність сталої системи цінностей» (Пилипенко & Волянська, 2004, с. 11).

До особливостей підліткової агресивності відносимо й те, що такі підлітки володіють схожими загальними індивідуально-психологічними характеристиками, як-от: нестійкі ціннісні орієнтації, захоплення, духовні запити; відсутність пізнавальних інтересів; тривожність; чутливість і недовірливість (Романова, 2010). Поділяємо думку про те, що такі характеристики роблять підлітка беззахисним перед застосуванням до нього агресії з боку сильнішого та агресивного ровесника.

Наголосимо на тому, що від агресивних моделей підлітки самостійно не зможуть відмовитися, навіть якщо її педагоги чи батьки будуть переконливо розповісти про етичну непривабливість та небезпеку агресивних вчинків чи дій. Вважаємо, що у цьому випадку, значно кориснішим буде робота на випередження, що стосується цілеспрямованого проведення профілактичної діяльності з метою попередити агресію. Повністю підтримуємо позицію А. Капської про те, що профілактика передбачає «комплекс превентивних заходів, які проводяться шляхом організації загальнодоступної медико-психологічної і соціально-педагогічної підтримки» (Соціальна педагогіка, 2006, с. 189).

У нашому баченні у закладах загальної середньої освіти доцільно системно проводити профілактику агресивної поведінки у підлітковому середовищі. Тобто соціальний педагог має володіти належним рівнем професійної компетентності щодо організації просвітницько-профілактичних заходів, які будуть безпосередньо спрямовані на попередження агресії та формування у підлітків умінь налагоджувати ефективну конструктивну взаємодію та створення атмосфери взаємоповаги, довіри без використання агресивних дій.

В освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти соціально-педагогічна профілактична діяльність може мати місце у двох випадках. Перший випадок – коли негативні явища перебувають у зародковому стані, а другий – тоді, коли такі явища ще не мають місця, але є реальна можливість для їх виникнення. Тобто головне завдання профілактичної діяльності полягає у постановці соціально-педагогічного «діагнозу». Це найбільш важливо з практичної точки зору, оскільки дозволяє визначити спектр і тематику відповідних заходів профілактичного впливу на підлітка, який має підвищений рівень агресивності у поведінці. Вважаємо, що основним постулатом професійної діяльності соціального педагога у контексті якісної реалізації діяльності з профілактики агресивної поведінки неповнолітніх в стінах закладів загальної середньої освіти має стати професіоналізм. Нині гостро затребувані такі педагогічні фахівці, які вміють працювати не лише із «проблемними» підлітками, а й із соціально-неблагополучними сім'ями, можуть самостійно розробляти індивідуальні та колективні програми профілактики.

Виходимо з тих міркувань, що своєчасне втручання кваліфікованого соціального педагога дозволить вчасно запобігти переходу ситуативної агресивної поведінки у хронічну форму та не допустить її розвитку до делінквентної поведінки. Під час організації соціально-педагогічної профілактичної роботи соціальні педагоги повинні використовувати найбільш ефективні заходи щодо запобігання агресивної поведінки, або її припинення.

В методологічній площині основу роль під час організації соціально-педагогічної профілактики відводимо принципам, які виступають у якості практичних орієнтирів, що дозволяють уникнути прорахунків у роботі з підлітками, що володіють підвищеним рівнем агресії. У нашому дослідженні ми прагнули внести методологічну чіткість та систематизувати інформацію щодо основоположних

принципів діяльності щодо організації соціально-педагогічної профілактики агресивної поведінки у підлітків, що проводитиметься безпосередньо в закладах загальної середньої освіти. На основі узагальнення поглядів науковців (Методи та технології роботи соціального педагога, 2013) виокремлено такі принципи, а саме:

- мотивація профілактичної діяльності;
- персоніфікація профілактичної роботи;
- обґрунтованого вибору;
- опосередкованих впливів профілактичних заходів.

Так, принцип мотивації профілактичної діяльності є методологічною основою успішності у роботі з агресивними підлітками. Цей принцип передбачає розвиток у дитини внутрішнього спонукання для участі у профілактичній діяльності. До головних умов реалізації цього принципу відносимо: послідовність розв'язуваних завдань; усвідомлення мети та значення профілактики; включення підлітків у роботу. Принцип персоніфікації профілактичної роботи передбачає, що профілактика має бути спрямована на конкретну особистість. Цей принцип має тісний зв'язок із реальними потребами, інтересами та ціннісними орієнтаціями самого підлітка. Умовами реалізації цього принципу є вивчення потреб, інтересів і здібностей кожного конкретного підлітка та створення ситуації успіху в ході профілактичної роботи. Принцип обґрунтованого вибору передбачає створення ситуації, яка б спонукала неповнолітнього до здійснення реального вибору. Він орієнтований на формування у підлітків установки на пошук оптимальних варіантів виходу із складних життєвих ситуацій. Сутність принципу опосередкованих впливів профілактичних заходів передбачає створення належної бази для самореалізації кожного підлітка. До умов реалізації цього принципу відносимо: організацію цікавої дозвіллевої діяльності в стінах освітнього закладу; добровільність включення підлітка у профілактичну діяльність; формування установок на вирішення проблем без застосування агресії.

Відзначимо, що виокремлені принципи відносимо як до індивідуальної, так і до групової профілактики. Вважаємо, що дотримання цих принципів зможе максимально повно забезпечити ефективну організацію й здійснення профілактичної діяльності з агресивними підлітками в закладах загальної середньої освіти, а також дозволить ефективно організовувати та проводити практично-орієнтовані заходи, які розроблені відповідно до реальних потреб

підлітків, які володіють підвищеною агресивністю та є креативними та цікавими саме для підліткової аудиторії.

На основі зазначеного спектру принципів сформульовано методологічні основи для ефективної організації соціально-педагогічної профілактичної діяльності у контексті зниження агресивності підлітків у закладах загальної середньої освіти. До таких основ ми відносимо наступні: комплексність профілактичної роботи; мінімізація негативних впливів на підлітка з боку його найближчого оточення; включення широкого кола підлітків до профілактичної роботи (масовість); особиста зацікавленість підлітка та особистісна відповідальність фахівців, які її організують.

Зупинимося на розгляді підходів до організації соціально-педагогічної профілактики агресивної поведінки підлітків у закладах загальної середньої освіти. У методологічній площині вважаємо, що основний акцент потрібно зробити на індивідуальному та діяльнісному підходах. Так, індивідуальний підхід передбачає, що усі профілактичні заходи повинні застосовуватися диференційовано з урахуванням індивідуальних особливостей та рівня агресивності школярів. Тобто цей підхід означає персональний вибір профілактичних заходів. Цілеспрямоване впровадження індивідуального підходу зменшить можливості виникнення негативних емоційних станів (стресів, фрустрації) та знівелює ризик прояву негативних агресивних реакцій та перешкоджатиме розвиток делінквентних форм поведінки у підлітків.

Важливу роль в профілактиці агресивної поведінки відводимо діяльнісному підходу, який акцентує увагу на пошуку найбільш ефективних практичних засобів, які допоможуть попередити агресію у підлітків. Реалізація цього підходу в роботі із агресивними підлітками забезпечить створення гнучкої системи освітнього процесу. Тобто, з точки зору діяльнісного підходу, вихідним під час організації профілактики є перетворення негативної психічної реальності спочатку у нейтральну, а потім у позитивну. При цьому особливу роль відіграє здатність підлітків до цілеспрямованої самостійної діяльності щодо зменшення проявів агресії у своїх діях та під час налагодження стосунків.

Отже, сутність соціально-педагогічної профілактики агресивної поведінки підлітків у стінах навчальних закладів полягає у реалізації соціальними педагогами комплексних, дієвих, практико-орієнтованих й цілеспрямованих профілактичних програм. З практичної точки зору

соціальний педагог повинен забезпечити активне включення підлітків у практичну діяльність, яка буде для них цікавою та максимально відповідатиме їхнім інтересам. Лише при такій організації профілактичної діяльності ми зможемо задовольнити потреби підлітків та суттєво зменшити агресивність їхніх дій. Відзначимо, що соціально-педагогічна профілактика не дасть позитивних змін у тому випадку, коли не матиме системного характеру.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У підсумку відзначимо, що підліткова агресія є мотивованою деструктивною поведінкою, яка суперечить загальноприйнятим соціальним нормам, що показує невміння адекватно реагувати на події та має спрямування на нанесення шкоди. З'ясовано, що підліткова агресія має як позитивне так і негативне значення, володіє конкретними особливостями, а саме: носить виражений демонстративний характер; виступає наслідком особистої кризи; характеризується появою різного роду девіацій. Для агресивних підлітків притаманні загальні індивідуально-психологічні характеристики та індивідуальні риси, спостерігаються виражені гендерні відмінності у прояві агресивних дій. З психолого-педагогічної точки зору для того, щоб зменшити рівень агресії в учнів підліткового віку у стінах освітнього закладу, необхідно активно впроваджувати принципи та підходи, які мали б позитивний вплив на організацію профілактичної діяльності. Нині саме школа має посісти провідне місце в організації профілактики агресивної поведінки у школярів підліткового віку, а соціальні педагоги мають бути компетентними у цих питаннях.

Перспективи наших подальших досліджень будуть спрямовані у площину вивчення потенціалу тренінгових досліджень в організації профілактичної роботи з підлітками з підвищеним рівнем агресії в стінах закладів загальної середньої освіти, а також зосередимо увагу на питаннях вдосконалення професійної компетентності соціальних педагогів, які працюватимуть з цією категорією школярів.

ЛІТЕРАТУРА

- Беляєва, С. Я. (2013). Дитячі негаразди: лікуємо любов'ю. К. : Ред. загальнопед. газет. 112. (Belyaeva, S. Ya. (2013). Children's troubles: we treat them with love. K.: Ed. general practitioner newspapers 112.)
- Віктимологія та агресологія (2010). Навчальний посібник / за ред. Н.Ю. Волянук, Г.В. Ложкіна ; Ун-т менеджменту освіти АПН України. К. ; Рівне : Прінт Хауз. 256. (Victimology and Aggression (2010). Study guide / edited by N.Yu. Volyanyuk, G.V. Lozhkin; University of Management of Education of the National Academy of Sciences of Ukraine. K.; Rivne: Print House. 256.)
- Гончаренко, С. У. (1997). Український педагогічний словник. К. : Либідь. 376. (Honcharenko, S. U. (1997). Ukrainian pedagogical dictionary. K. : Libyd. 376.)

- Гулевич, Т. (2010). Знущання та агресія у шкільному середовищі : виступ перед педагогами. *Психолог. Шкільний світ*. N 40. 8–9. (Gulevich, T. (2010). Bullying and aggression in the school environment : presentation to teachers. *Psychologist. School world*. No. 40. 8–9.)
- Діагностика та корекція агресивності у дітей (2014). / упоряд. Т. Червонна. К. : Ред. загальнопедагогічних газет. 128. (Diagnosis and correction of aggressiveness in children (2014). / arranged T. Chervonna. K.: Ed. general pedagogical newspapers. 128).
- Дронова, О. С. (2011). Емпіричне дослідження агресивної поведінки неповнолітніх у контексті схильності до ризику. *Практична психологія та соціальна робота*. N 10. 67–74. (Dronova, O. S. (2011). An empirical study of juvenile aggressive behavior in the context of risk-taking. *Practical Psychology and Social Work*. No. 10. 67–74).
- Жизномірська, О. (2005). Гендерні особливості агресивності у підлітковому віці. *Формування гендерної культури майбутніх вчителів*. 131–134. (Zhiznomirska, O. (2005). Gender characteristics of aggressiveness in adolescence. *Formation of gender culture of future teachers*. 131–134.)
- Завражец, С. А. (1993). Агресивные фантазии в детском и подростковом возрасте. *Вопросы психологии*. N 5. 8–16. (Zavrzhets, S. A. (1993). Aggressive fantasies in childhood and adolescence. *Questions of psychology*. No. 5. 8–16.)
- Коломієць, О. (2011). Агресивність особистості: вроджена і набута (спроба філософського аналізу). *Вища освіта України*. N 4. 78–82. (Kolomiets, O. (2011). Aggressiveness of the personality: innate and acquired (an attempt at a philosophical analysis). *Higher education of Ukraine*. No. 4. 78–82).
- Кононеко, О. (2020). Дитяча агресія – насильство чи самозахист? *Вихователь-методист дошкільного закладу*. N 1. 4–11. (Kononeko, O. (2020). Children's aggression – violence or self-defense? *Methodist preschool teacher*. No. 1. 4–11).
- Кравчук, С. Л. (2002). Особливості проявів вербальної агресії залежно від статевих характеристик суб'єкта та об'єкта агресії. *Вісник Київського університету. Соціологія. Психологія. Педагогіка*. N 14. 43–48. (Kravchuk, S. L. (2002). Peculiarities of manifestations of verbal aggression depending on the sexual characteristics of the subject and the object of aggression. *Bulletin of Kyiv University. Sociology. Psychology. Pedagogy*. No. 14. 43–48).
- Методи та технології роботи соціального педагога (2013). / Автори-укладачі: А.С. Архипова, Г.Я. Майборода, О.В. Тютюнник. Навч. посіб. 2-ге вид. К. : Видавничий Дім «Слово». 496. (Methods and technologies of work of a social pedagogue (2013). / Compiler authors: A.S. Arkhipova, G.Ya. Maiboroda, O.V. tobacconist Education manual 2nd edition K.: Slovo Publishing House. 496).
- Пилипенко, В., Волянська, О. (2004). Підліткова агресія у контексті сучасної соціокультурної ситуації. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. N 4. 5–23. (Pylypenko, V., Volyanska, O. (2004). Adolescent aggression in the context of the modern socio-cultural situation. *Sociology: theory, methods, marketing*. No. 4. 5–23).
- Психология человека от рождения до смерти (2002) / ред. М. Геркусова, О. Терехова. СПб. : прайм-ЕВРОЗНАК. 656. (Psychology of a person from birth to death (2002) / ed. M. Gerkusova, O. Terekhova. SPb. : prime EUROSIGN. 656).
- Романова, О. (2010). Особливості агресивної поведінки старшокласників. *Психологія і суспільство*. Спецвипуск : Наукові праці молодих учених. 60–63. (Romanova, O. (2010). Features of aggressive behavior of high school

students. *Psychology and society. Special issue: Scientific works of young scientists.* 60–63.)

Соціальна педагогіка. (2006) Підручник / За ред. проф. Капської А.Й. Київ : ЦНЛ. 468. (Social pedagogy. (2006) Textbook / Ed. Prof. Kapska A.Y. Kyiv: TsNL. 468.)

Dancanson, N. (1999). *Sexual Bullying: Gender Conflict and Pupil Culture in Secondary Schools.* Routledge. 177.

Olweus, D. (1993). *Bullying at school.* Dlackwell Publ. 215.

SUMMARY

Romanovska Liudmyla. Organization of socio-pedagogical activities with teenagers with a high level of aggression.

The main goal of the article was to generalize information about the main features and signs of teenagers' aggressive behavior. Its goal was to describe the most important principles and approaches of organizing preventive activities of a social pedagogue with teenagers with a high level of aggression in educational institutions. The following theoretical methods were used to realize the goal: it was made a search for psychological-pedagogical and social-pedagogical literature. There were carried out its analysis, synthesis, and generalization. The scientific search included: theoretical and methodological analysis of the content of the scientific definitions "teenagers' aggressive behavior", "social prevention"; consideration of methodological aspects (principles and approaches) that are important for the organization of preventive activities by a social pedagogue with adolescents with an increased level of aggression in general secondary educational institutions. The article systematizes socio-pedagogical information about the essence and content of aggression and aggressive behavior. As well as it characterizes the features inherent in aggressive teenagers. Aggressive behavior is understood as motivated destructive behavior that contradicts social norms. It is also defined as a behavior that shows the adolescent's inability to adequately respond to events. It is aimed at causing intentional harm. There were analyzed positive and negative features of aggressive behavior. There were also identified its signs. For example, the main signs of aggressive behavior of teenagers include: unstable value orientations, fascination, spiritual requests; lack of cognitive interests; anxiety; sensitivity and incredulity. Aggressive teenagers have general individual psychological characteristics and individual traits. There are observed conspicuous gender differences in the manifestation of aggressive actions. It has been proven that preventive work organized in a timely manner by a social pedagogue will prevent the transition of situational aggressive behavior into a chronic form. It will prevent its development into delinquent behavior. There were considered the main principles of organizing preventive activities with teenagers who have a high level of aggression in general secondary educational institutions. It was done based on the analysis of the scientific views of Ukrainian and foreign specialists. The main attention is focused on the disclosure and characteristics of the content and conditions of implementation of the principles of organization by a social pedagogue of preventive work with teenagers who show an excessive level of aggression in their behavior. Such principles include: motivation of preventive activities; personification of preventive work; reasoned choice; indirect effects of preventive measures. We believe that in the methodological plane, the main emphasis during the organization of preventive work with schoolchildren with a high level of aggression should be made on individual and activity approaches.

Key words: aggression, aggressive behavior, teenagers, socio-pedagogical activity, general secondary educational institutions, principles, approaches, prevention of aggressive behavior.